

Biyoetik Teriminin Keşfi ve Fritz Jahr'ın Hayatı*

Araştırma
Research

Tuba Erkoç Baydar

Dr. Öğr. Üyesi, İbn Haldun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri

Assistant Professor, Ibn Haldun University, School of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Studies, İstanbul, Türkiye

[✉ tubaerkoç@gmail.com](mailto:tubaerkoç@gmail.com)

[ID https://orcid.org/0000-0002-3748-8033](https://orcid.org/0000-0002-3748-8033)

Yazar
Author

Erkoç Baydar, Tuba. "Biyoetik Teriminin Keşfi ve Fritz Jahr". *Tevilat* 2/2 (2021), 293-304.

[DOI https://doi.org/10.53352/tevilat.1031822](https://doi.org/10.53352/tevilat.1031822)

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 2021-12-03

ISSN: 2687-4849 e-ISSN: 2757-654X

Accepted / Kabul Tarihi: 2021-12-21

www.tevilat.com

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Bilgi
Info

* Bu makalenin yazımı konusunda beni teşvik eden ve bazı yazılara ulaşmamı sağlayan hocam Prof. Dr. Hans Martin Sass'a teşekkür ederim. Fritz Jahr'ın dünyaya tanıtılmasında Prof. Sass'ın, önemli bir rolü bulunmaktadır.

Biyoetik Teriminin Keşfi ve Fritz Jahr

Fritz Jahr ve yazılarının keşfi son otuz yıllık biyoetik tarihinin en ilgi çekici olaylarından biridir. 1998'den beri yayınlanan birçok makale ya Fritz Jahr'ın 1927 tarihli makalesini ele alır ya da en azından onun adından söz eder. Zira Jahr'ın 1927 tarihinde kaleme aldığı "Biyo-Etik" isimli makalesi, sanılanın aksine biyoetik teriminin mucidinin Van Rensselaer Potter değil, Jahr olduğunu göstermiştir. Potter'den yaklaşık olarak kırk dört yıl önce biyoetik terimini kullanan Jahr, hem terimi icat etmesi hem de biyoetiğe evrensel bir şekilde yaklaşması nedeniyle önemli bir isimdir. Son yıllarda İngilizcede birçok çalışma yapılmasına rağmen, bu konu Türkçe literatürde henüz yeterli düzeyde ilgi görmemiştir. Bu nedenle makalemizde Fritz Jahr'ın hayatı ve biyoetik tarihi için oldukça önemli olan yazıları ele alınacaktır. Öncelikle biyoetik teriminin keşfedilme serüveni üzerinde durulacak daha sonra ise Fritz Jahr'ın hayatı ve eserlerine değinilecektir. Jahr'ın hayatını konu alan ilk Türkçe yazı olan makalemiz literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Özet

Anahtar Kelimeler: Biyoetik, Fritz Jahr, Van Rensselaer Potter.

Discovery of Bioethics and The Life of Fritz Jahr

The discovery of Fritz Jahr and his works is one of the most intriguing notice in the history of bioethics over the past three decades. Many articles published since 1998 either deal with Fritz Jahr's 1927 article or at least mention his name. As Jahr's article "Bio-Ethics", written in 1927, showed that the inventor of the term bioethics is not Van Rensselaer Potter, but Jahr, contrary to popular belief. Jahr, who used the term bioethics approximately forty-four years before Potter, is a crucial name both for discovering the term and for his universal approach to bioethics. Although many studies have been carried out in English in recent years, this subject has not yet received sufficient attention in the Turkish literature. For this reason, in our article, the life and works of Fritz Jahr, which are very significant for the history of bioethics, will be discussed. First of all, the adventure of discovering the term bioethics will be laid stress on, and then the life and works of Fritz Jahr will be touched upon. Our article, which is the first Turkish article on Jahr's life, aims to make a contribution to the literature.

Abstract

Keywords: Bioethics, Fritz Jahr, Van Rensselaer Potter.

Giriş

Tıp, genetik ve çevre gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkan sorunlara cevap bulmaya çalışan biyoetik, Grekçe "bios" ve "ethike" kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Terim olarak "yaşam bilimleri disiplinlerinin uygulamaları sırasında ortaya çıkan etik sorunları inceleyen bir disiplin" olarak tanımlanır. Yaşam teriminin iki ayrı yansıması vardır. Bunlardan biri "bios" diğeri ise "zoe" kelimeleridir. "Bios" bireysel ve somutlaştırılmış insan yaşam

biçimi olarak tanımlanırken “zoe” ise genel olarak organik ve biyolojik yaşam biçimini ifade eder.¹

“Biyoetik” terimi on dokuzuncu yüzyılda yaşam bilimlerindeki, özellikle deneysel fizyoloji ve psikolojideki ilerlemelerle yakından ilişkilidir.² Nitekim bu dönemdeki gelişmeler biyoetik düşünce için önemli bir zemin oluşturmuş ve birçok hususun sorgulanmasını sağlamıştır. Daha sonraları ise biyoetik yalnızca bir sorgulama veya düşünme alanı olmaktan öte akademik bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu disiplin birbirinden muhtelif birçok konuyu ele almaktadır. Sadece insanlara dair meseleleri değil çevre ve hayvan gibi farklı konuları mevzu edinen biyoetik, bazen tıp etiği ve biyomedikal etik ile eş anlamlı kullanılsa da tıp etiğinden veya biyomedikal etikten daha geniş kapsamlıdır. Ancak bazılarına göre ise bu ayrım sadece bölgesel kullanım ile ilgilidir. Nitekim Josef Fuchs’a göre yeni bir terim olan biyoetik, daha çok ABD’de kullanılmakta, Almanya gibi ülkelerde ise bunun yerine daha çok “tıp etiği” veya “deontoloji” terimi tercih edilmektedir. Fuch, deontoloji kavramının hekim ve hasta arasındaki ilişkide etiğin öncelikli olduğunun altını çizmeye yardımcı olduğunu söyler ve “biyomedikal etik” teriminin de benzer bir anlamda kullanıldığını belirtir.³ Günümüzde hem Almanya gibi Avrupa ülkelerinde hem de Türkiye gibi Müslüman ülkelerde biyoetik terimi gittikçe yaygın bir şekilde literatürde yer almaktadır.

Biyoetiğin yoğun bir ilgiye mazhar olması, bu kavramın ne olduğu, kapsamı ve ortaya çıkış hikayesinin de araştırılmasını sağlamıştır. Jahr tanınmadan önce bu terimi ilk olarak kullanan isimlerin Van Rensselaer Potter (ö. 2001) ve Andre Hellegers (ö. 1979) olduğu sanılmaktaydı. Ancak Jahr’ın ve yazılarının bulunmasıyla bu bilginin yanlış olduğu anlaşılmış ve biyoetik teriminin ilk olarak 1927’de kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Bu bilgiden sonra Jahr’ın hayatı ve yazıları son dönemlerde biyoetik araştırmacıları için oldukça ilgi çekici bir alan haline gelmiştir. Her ne kadar Jahr’ın hayatı hakkında çalışmalar daha az olsa da yazıları üzerine İngilizce birçok makale yazılmış ve yazılmaya da devam etmektedir.⁴ Jahr hakkında çalışma yapan isimlerin başında Irene M. Milller, Rinčić, Iva, Muzur, Hans Martin Sass gelir. Jahr’ın makaleleri ile “biyoetik zorunluluk” fikrinin en kapsamlı analizi, Georgetown Üniversitesi’ndeki Kennedy Etik Enstitüsünde Hans-Martin Sass tarafından sunulmuş ve 2007’de Sass, Jahr’a ayrılmış ilk makale dizisini yayınlamıştır. Türkçe literatürde ise Jahr henüz yeterince ilgi görmemiştir.

Makalemiz iki bölümden oluşmaktadır. Öncelikle biyoetik teriminin keşfi konusunda kısa bilgilere yer verilecek daha sonra ise bu keşfin mucidi olan Fritz Jahr tanıtılacaktır. Jahr’ın tanıtılacağı kısımda hayatı ve eğitimi gibi bilgilere yer verilecektir. Literatürde çok fazla bilgi bulunmaması hasebiyle bu kısım çok geniş kapsamlı değildir. Zira İngilizce literatürde de hayatı hakkında oldukça

¹ Haluk Aşar, “İnsan-Merkezcilik Canlı-Merkezcilik İkileminde Biyoetik”, *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 4/2 (2017), 74.

² Hans Martin Sass, “Fritz Jahr’s 1927 Concept of Bioethics”, *Kennedy Institute of Ethics Dergisi*, 17/4 (Aralık 2007), 280.

³ Sass, “Fritz Jahr’s 1927 Concept of Bioethics”, 291.

⁴ Jahr hakkında yapılmış çalışmalar için bk. Amir Muzur, Hans-Martin Sass (ed.), *Fritz Jahr’s Bioethics: A Global Discourse* (Zürich-Wien: LIT Verlag GmbH & Co. KG, 2017), 219-230.

sınırlı çalışma bulunmaktadır. Daha sonra ise eserlerine ve bu eserlerinin içeriğine yer verilecektir. Böylece hem biyoetik teriminin mucidi Fritz Jahr'ın hayatı Türkçe literatüre kazandırılacak hem de eserleri üzerinden görüşleri incelenecektir.

1. Biyoetik Teriminin Keşfi

Biyoetik terimini ilk kez 1970'lerde Potter ve Hellegers'in kullandığı yaygın bilinen bilgidir. Warren Reich, 1994 ve 1995'teki araştırma makalelerinde Hellegers, Potter ve Shriver'ı "biyoetiğin babaları" olarak tanımlar.⁵ Ancak 1997'de Tübingen'de düzenlenen bir konferansta, Berlin Humboldt Üniversitesi'nden Profesör Rolf Löther, bio-ethik kelimesini 1927 gibi erken bir tarihte kullandığına inandığı Fritz Jahr'ın adından ilk kez bahseder.⁶

Van Rensselaer Potter 1971 yılında yayınladığı "Biyoetik: Geleceğe Köprü (Bioethics: Bridge of Future)" isimli kitabında biyoetiğin tıp etiğinin bir uzantısı olarak Georgetown Üniversitesinde geliştirildiğini söylemektedir.⁷ Potter'ın mezkûr kitabının 1971'de yayımlanması ve 1971'de Georgetown Üniversitesinde Kennedy Etik Enstitüsünün kurulması biyoetik tarihi için milat kabul edilmektedir.

Jahr'ın tanınmasından önce biyoetik teriminin doğuşu olarak görülen 1971 yılı aslında biyoetiğin gün yüzüne çıkması açısından önemli bir tarihtir. Zira her ne kadar biyoetik terimi ilk olarak Jahr tarafından kullanılmış olsa da 1970'lerde özellikle Potter'dan sonra yaygınlık kazanmıştır. Potter, bilimin insanî değerlerden uzaklaşması konusunda endişelerini dile getirmiş ve çağdaş teknoloji ile tıbbî ilerlemenin bilgiyi getirdiğini, ancak bu bilgiyi doğru şekilde kullanma bilgeliğini getirmediğini vurgulamıştır. Potter'e göre ekolojik dengeyi yeniden kurmak ve doğal kaynakları korumak için yeni bir bilime ihtiyaç vardır. Bu da biyoloji bilimini etikle birleştirip doğa bilimleri ile beşerî bilimler arasında yeni bir köprü kurmakla, yani biyoetiği oluşturmakla mümkündür. Kısacası Potter'a göre biyoetik, biyolojinin kaybettiği ahlâkî değerleri yeniden kazanmasına yardımcı olacaktır.⁸ Potter'ın biyoloji üzerine uzmanlığı ve akademik bir öğrenme alanı olarak biyoetikten söz eden Hellegers'in tıp eğitimi bu yeni disiplinin farklı bir şekilde yönlendirilmesini sağlamıştır.⁹

Jahr ise 1927 yılında Kosmos dergisinde yayınlanan "Bio-Ethics: A Review of the Ethical Relations of Humans to Animals and Plants" başlıklı yazısında biyoetik terimini Van Potter'den yaklaşık olarak kırk dört yıl önce kullanır. Jahr, bu yazısında Kant'ın önerdiği ahlâkî ilkelerin tüm yaşam biçimlerine uygulanabileceği bir "biyoetik yorum" önerisinde bulunmuştur. Jahr'a göre biyoetik, bütün insanlara ve insan olmayan canlılara karşı ahlâkî sorumluluklarımızı belirleyen yeni bir disiplin, ilkeler ve erdem adıdır.

⁵ Sass, "Fritz Jahr's 1927 Concept of Bioethics", 279.

⁶ Iva Rinčić- Amir Muzur, "Fritz Jahr: The Invention of Bioethics and Beyond", Perspectives in Biology and Medicine, 54/4 (Sonbahar 2011), 550.

⁷ Haluk Aşar, "İnsan-Merkezcilik Canlı-Merkezcilik İkileminde Biyoetik", 76.

⁸ Potter'ın görüşleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Van Rensselaer Potter, *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*, (Michigan State Üniversitesi Yayınları, 1988).

⁹ Sass, "Fritz Jahr's 1927 Concept of Bioethics", 280.

Jahr eylemlerimiz için belirleyici kuralın, biyo-etik olabileceğini söyler. Ona göre biyoetik, her canlıya kendi içinde bir amaç olarak saygı duymak ve mümkünse ona göre davranmak anlamına gelir.¹⁰ Nitekim deneyler üzerine inşa edilen yeni psikolojinin çalışma alanı olarak sadece insanları belirlememesi bu yaklaşımın bir sonucudur. Jahr'a göre psikoloji, aynı metodu kullanarak hayvanlarla ilgili alanlarda da çalışır ve insan ile hayvan arasından bazı mukayeseler yapar. Hatta bitki psikolojisinde G. Th. Fechner, R. H. Francè ve Ad. Wagner gibi öncü isimlerden bahsetmek mümkündür. Netice itibarıyla Jahr'a göre modern psikolojinin bütün canlıları kendi araştırma alanı içinde görmesi, her canlının ilkesel şekilde bir amaç olmasından kaynaklanır.¹¹

Jahr, biyo-psişikten (tüm yaşam formlarının ruh bilimi) biyo-etığe geçmenin oldukça yakın bir süreç olduğunu düşünür. Bu nedenle ahlâkî görev sadece insanlar için değil, bütün canlılar için söz konusudur. Ayrıca Jahr'a göre biyoetik aslında yeni bir keşif de değildir. Teolog Schleiermacher'ın, hayatın olduğu her yere, yani bitki ve hayvanlara da mantıklı bir gerekçe olmaksızın müdahale edilmesinin ahlâkî olmadığını söylemesi bunun bir göstergesidir. Schleiermacher ile çağdaş filozof Krause de aynı şekilde herhangi bir canlının yaşamına belli bir amaca hizmet etmeden dokunulamayacağını savunmaktadır.¹² Görüldüğü gibi Schleiermacher ve Krause, bitkileri de içine alan bir ahlâkî görev anlayışına sahiptir. Bu, Jahr'ın biyoetik için düşündüğü şeye karşılık gelmektedir.

Jahr, 1927'den 1934'e kadar, biyoetiğin profesyonel kimliğini desteklemek için dört önemli noktayı vurgulamaktadır. Bu hususlar kısaca şu şekildedir: (1) Biyoetik, yeni ve gerekli bir akademik disiplindir; (2) Biyoetik, gerekli bir ahlâkî tutum, inanç ve davranıştır; (3) Biyoetik, doğadaki ve kültürdeki tüm yaşam ve canlı etkileşimlerini tanıyıp ve saygı duyar ve (4) Biyoetiğin profesyonel ortamlarda, kamusal alanda ve eğitim, danışmanlık, kamu ahlâkî ve kültürde meşru yükümlülükleri vardır.¹³ Görüldüğü gibi Jahr biyoetiğin sahip olduğu söylemin içerik olarak yeni olmadığını düşünse bile bütün canlılara saygı duymayı benimseyen bu yaklaşımın yeni bir akademik disiplin olduğu kanısındadır. Ayrıca ona göre bu disiplin sadece bir söylem oluşturmaktan öte kamusal alanda ve eğitimde meşru yükümlülükleri haizdir. Eğitimin her kademesinde bütün canlıları kapsayan bir sorumluluk anlayışının benimsenmesi ve aynı zamanda bunun kamu politikalarına da işlenmesi gerektiğini düşünür.

2. Fritz Jahr'ın Hayatı ve Eserleri

2.1. Fritz Jahr'ın Hayatı

Biyoetik teriminini ilk defa Jahr'ın kullandığına dair keşiften sonra gözler onun hayatına ve eserlerine çevrilmiştir. Özellikle Jahr'ın memleketi Halle'deki (Almanya) arşivlerin araştırmasıyla birçok ilginç veri ortaya çıkmıştır. Bu verileri bir araya getirip üzerine çalışma yapanların başında Irene M. Milller,

¹⁰ Fritz Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, Irene M. Milller ve Hans Martin Sass ed. (Zuerich: LIT, 2013), 23.

¹¹ Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, 17.

¹² Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, 18.

¹³ Sass, "Fritz Jahr's 1927 Concept of Bioethics", 282.

Rinčić, Iva, Muzur gibi isimler gelmektedir. Özellikle Hans Martin Sass'ın Jahr'ın dünyaya tanıtılmasında oldukça önemli bir rolü vardır. Jahr'ın hayatına dair kısa ve öz bilgiler veren İngilizce yazılardan bazıları Rinčić, Iva, Muzur ve Hans Martin Sass tarafından kaleme alınmıştır. Türkçe'de ise Jahr'ın hayatını anlatan herhangi bir çalışma şimdiye kadar bulunmamaktadır. İlhan İlkılıç, Hakan Ertin ve Rainer Brömer tarafından Jahr'ın 1927'de yayınlanan "Bio-Ethics" başlıklı yazısı Türkçeye kazandırılmıştır.¹⁴ Bunun dışında Türkçe literatürde de gittikçe artan bir şekilde Jahr'a ve yazılarına atıflar yapıldığı görülmektedir.

Paul Max Fritz Jahr, 18 Ocak 1895'te orta Almanya'nın Sachsen-Anhalt bölgesindeki Saale Nehri üzerindeki Halle şehrinde doğmuştur.¹⁵ Günümüzde yaklaşık olarak 239.000 nüfusu olan Halle şehri Berlin, Leipzig, Magdeburg, Wittenberg, Dresden, Chemnitz, Göttingen gibi önemli şehirlere çok uzak bir mesafede değildir. Almanya'nın Saksonya-Anhalt eyaletinde bulunan en büyük nüfuslu şehirdir. Saale nehrinin kenarında kurulmuş olup resmî ismi Halle an der Saale veya kısaca Halle (Saale)'dir.¹⁶

Sigorta memuru olan babası Gustav Maximillian (1865-1930), annesi Auguste Marie Langrock (1862-1921) ile 1892'de evlenmiştir. Jahr'ın babası ve annesi Protestan olmasına rağmen, Fritz Katolik ritüeline göre vaftiz edilmiştir. Fritz Jahr, 1901'de (Mittelschule) ilkokula ve 1905'te (Oberrealschule) ortaokula başlamıştır. Her iki okul da Protestanlığın etkili olduğu Francke Vakfı tarafından yönetilmektedir.¹⁷

Jahr, 1917 Mayıs'ı gibi erken bir tarihte öğretmenliğe başlamıştır. Önce özel bir okulda, daha sonra ise Francke Vakfı'nın okul öncesi (Vorschule) kısmında ve kendisinin de öğrencilik yaptığı ilkokulda (Mittelschule) kısa bir süreliğine öğreticilik yapmıştır. Birkaç yıl aradan sonra Jahr, 1938'de başka bir öğretmenin yerine geçmek üzere Hutten Okulunda görev almıştır. II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında ise (1943-1945), Millî Eğitim Merkezi Müzik Okulunda (Musikschule der Volksbildungsstätte) çello öğretmiştir.¹⁸ Hayatının son dönemlerinde geçimini çello öğretmenliği yaparak sağlamıştır.

Jahr, 1925'ten itibaren Kilise içinde etkin bir isimdir. Dieskau'daki (Halle yakınlarındaki) St. John Kilisesinde papaz yardımcılığı, daha sonra (1929-1930) Braunsdorf'ta ve son olarak (1930-1933), Kanena'da papazlık yapmıştır. 6 Nisan 1932'de Jahr, öğretmen Franz Hermann Neuholz'un (1867-1903) kızı Berta Elise Neuholz ile evlenmiş ve hiç çocukları olmamıştır.¹⁹ Jahr, 1 Mart 1933'te 38 yaşında, Hitler'in iktidarı ele geçirmesinden bir ay sonra hizmetten çekilmiştir. Savaş sırasında, Jahr ailesi malî zorluklar yaşamış ve Jahr'ın karısı omurga

¹⁴ İlhan İlkılıç- Hakan Ertin- Rainer Brömer, "Fritz Jahr's term bioethics- an evaluation from the perspective of Islamic tradition", 1926 - 2016 Fritz Jahr's Bioethics Aglobal Discourse, ed. Muzur, Amir- Sass, Hans Martin, Zürich-Wien: LIT Verlag GmbH & Co. KG, 2017.

¹⁵ Amir Muzur- Iva. Rincic, "Fritz Jahr (1895-1953): a life story of the "inventor" of bioethics and a tentative reconstruction of the chronology of the discovery of his work", JAHR 2/4 (Ekim 2011), 386.

¹⁶ Şehir hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Britannica, "Halle".

¹⁷ Amir Muzur- Iva. Rincic, "Fritz Jahr (1895-1953)", 387.

¹⁸ Amir Muzur- Iva. Rincic, "Fritz Jahr (1895-1953)", 388.

¹⁹ Amir Muzur- Iva. Rincic, "Fritz Jahr (1895-1953)", 388.

sertliği hastalığından mustarip olması nedeniyle malî durumları daha da kötüye gitmiştir. Karısı 1 Şubat 1947'de tekerlekli sandalye üzerinde ölmüştür.

Son yıllarını müzik öğretmeni (Musikerzieher) olarak geçiren Jahr'ın, pedagojik nitelikleri takdir edilmiştir ve o bölgede mandolin orkestrası eğitmenliği için birçok isim tarafından tavsiye edilmiştir.²⁰ Fritz Jahr, 1 Ekim 1953'te Halle'deki evinde, yüksek tansiyon sonucunda meydana gelen serebral apopleksi (inme) nedeniyle ölmüştür. Charlotte Stenzel adında bir kişi tarafından ölü bulunmuştur.²¹

Bir papaz ve ahlakçı olarak Jahr'ın başlıca ilgi alanı, kişisel ve genel ahlâkı geliştirmek ve korumak; insanları, öğrencileri ve halkı eğitmektir.²² Jahr'ın etik eğitimi yönergeleri ise bireysel erdemlere ve değerlere saygıya dayanır.²³ Ancak Jahr'ın benimsediği eğitim düşüncesi sadece insanları içine alan bir eğitim değildir. Yazılarında insan dışındaki varlıkları ihmal etmemiş ve bütün canlılara karşı insanın ahlâkî görevinin olduğunu ısrarla söylemiştir. Dinî görevlerde aktif olmakla birlikte eğitimci kimliği bulunan Jahr'ın bu söylemi oldukça önemlidir.

2.2. Jahr'ın Yazıları ve Yazılarının İçerikleri

Tespit edilebildiği kadarıyla Jahr'ın Almanca kaleme aldığı 22 yazısı bulunmaktadır.²⁴ 2010'un sonunda Prof. Dr. Hans Martin Sass, Fritz Jahr'ın 15 makalesinden oluşan bir koleksiyonun yanı sıra 6 makalesinden oluşan bir seçkinin İngilizce çevirisini düzenlemiştir. Daha sonra 2013 yılında Jahr'a ait 22 makale, Sass ve Irene M. Miller tarafından çevrilip derlenerek uluslararası LIT yayın evi tarafından "Essays in Bioethics 1924-1948" başlığıyla basılmıştır.²⁵ Jahr'ın makalelerinin isimleri aşağıdaki gibidir:

1. Weltsprache und Weltsprachen. Mittelschule 38, No. 13 (1924): 96-97.
2. Der Tonsatz als Unterrichtsmethode. Mittelschule 40, No. 9 (1926): 108-109.
3. Wissenschaft vom Leben und Sittenlehre. Mittelschule 40, No. 45 (1926): 604-605.
4. Bio-Ethik: eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze. Kosmos 24, No. 1 (1927): 2-4.
5. Der Tod und die Tiere: eine Betrachtung zum 5. Gebot. Mut und Kraft 5, No. 1 (1928): 5-6.

²⁰ Amir Muzur- Iva. Rincic, "Fritz Jahr (1895-1953)", 389.

²¹ Amir Muzur- Iva. Rincic, "Fritz Jahr (1895-1953)", 389.

²² Sass, "Fritz Jahr's 1927 Concept of Bioethics", 287.

²³ Sass, "Fritz Jahr's 1927 Concept of Bioethics", 289.

²⁴ Amir Muzur- Hans-Martin Sass (ed.), *1926-2016 Fritz Jahr's Bioethics: A Global Discourse* (Zürich-Wien: LIT Verlag GmbH & Co. KG, 2017), 215-216.

²⁵ Fritz Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, ed. Irene M. Milller ve Hans Martin Sass (Zuuerich: LIT, 2013). Daha önce farklı farklı yerlerde yer alan yazıları derleyip İngilizceye tercüme ederek daha geniş kitleler tarafından Jahr'ın tanınmasını sağlayan Hans Martin Sass ve Irene M. Miller, biyoetik literatürüne önemli bir eser kazandırmışlardır. Kitap biyoetiğe dair önemli makaleleri içermekle birlikte Fritz Jahr'ın şimdiye kadar gizli kalmış bazı makalelerini derli toplu bir şekilde yer vermesi açısından da önemlidir. Türkçe literatürde henüz yeterli ilgiyi göremese de araştırmacılar için önemli bir araştırma alanıdır.

6. Tierschutz und Ethik in ihren Beziehungen zueinander. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 4, No. 6-7 (1928): 100-102.
7. Soziale und sexuelle Ethik in der Tageszeitung. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 4, No. 10-11 (1928): 149-150.
8. Wege zum sexualen Ethos. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 4, No. 10-11 (1928): 161-163.
9. Zwei ethische Grundprobleme in ihrem Gegensatz und in ihrer Vereinigung im sozialen Leben. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 6 (1929): 341-346.
10. Gesinnungsdiktatur oder Gedankenfreiheit? Gedanken über eine liberale Gestaltung des Gesinnungunterrichts. Die neue Erziehung 12 (1930): 200-202.
11. Kind und Technik. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 9, No. 6 (1933): 400-402.
12. Vom Leben nach dem Tode: aus J. A. Comenius Didactica magna. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 10 (1933): 50-51.
13. Unser Zweifel an Gott: subjektive Gedanken beim Thema eines Anderen. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 10 (1933): 115-116.
14. Drei Studien zum 5. Gebot. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 11 (1934): 183-187.
15. Jenseitsglaube und Ethik in Christentum: eine nachösterliche Betrachtung. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 11 (1934): 217-218.
16. Die sittlich-soziale Bedeutung des Sonntags. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 11 (1934): 361-363.
17. Zweifel an Jesus: eine Betrachtung nach Richard Wagners 'Parsifal'. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 11 (1934): 363-364.
18. Ethische Betrachtungen zu innerkirchlichen Glaubenskämpfen. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 12 (1935): 58-61.
19. Glaube und Werke in ihrem Gegensatz und in ihrer Vereinigung. Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik 12 (1935): 260-265.
20. Drei Abschnitte des Lebens: eine Betrachtung nach II. Korinther 5, 1-10 und nach dem Apostolischen Glaubensbekenntnis. Nach dem Gesetz und Zeugnis 38 (1938): 182-188.
21. Der Sonntag - ein weltlicher Feiertag: eine Betrachtung zu Artikel 10 des Verfassungsentwurfs. Einheit - Theoretische Zeitschrift des wissenschaftlichen Sozialismus 2, No. 6 (1947): 607-608.
22. Urchristliche Communio. Einheit - Theoretische Zeitschrift des wissenschaftlichen Sozialismus 3, No. 3 (1948): 187-189.

Jahr'ın yukarıda adı geçen yazılarının bazıları daha genel konuları içerirken bazıları daha spesifiktir. Genel olarak yazıların ele aldığı konular günlük basında sosyal ve cinsel etik, egoizm ve fedakârlık, düşünce özgürlüğü, Tanrı hakkındaki şüphelerimiz, çocuk ve teknoloji, yaşam ve ölüm, beş emir hakkında üç çalışma, öteki dünyaya inanç ve Hristiyanlıkta etik, pazar gününün sosyal ve etik açıdan önemi, İsa hakkındaki şüpheler, Hristiyanlar arası tartışmalar üzerine etik düşünceler, inanç ve eserlere muhalefet ve ittifak, hayatın üç aşaması, pazar-

seküler bir tatil, erken dönem Hristiyan cemaati ve bunun gibi çok farklı alanları içermektedir.²⁶

Jahr'ın evrensel dil üzerine olan yazısı, evrensel dil ile dünya dilleri arasındaki irtibatı konu edinir. Jahr'a göre sanılanın aksine birden fazla evrensel dil vardır. Jahr, bu dillerden biri olan Esperanto'ya dair kısaca bilgi verdikten sonra diğer dilleri zikreder. Eğitime dair diğer yazılarında ise bir öğretim metodu olarak kompozisyondan ve etik öğretiminin öneminden bahseden Jahr, biyolojinin sadece hayvanlar ve bitkileri değil antropolojiyi de içine aldığını söyler. Canlılığın bir bütün olduğunu savunan Jahr'a göre modern psikolojinin insanlar dışında hayvanlar ve bitkilerle ilgilenmesi bunun bir kanıtıdır.²⁷ Bu nedenle ona göre "bio-ethics", sadece insanlara karşı etik sorumlulukları değil bütün canlılara karşı sorumlulukları içermelidir.

Jahr'ın en önemli makalelerinden biri, "Bio-ethics" başlıklı yazısıdır. İnsanların hayvanlar ve bitkilere karşı etik ilişkilerini konu edinen bu yazı biyoetik terimini ilk defa kullanması açısından önemlidir. Daha önce ifade edildiği gibi bu yazı, sanılanın aksine biyoetik terimini ilk defa kullananın Potter değil, Jahr olduğunu göstermiştir. 18. yüzyılın sonuna kadar Avrupa'da kabul edilen insanlar ile hayvanlar arasındaki keskin ayrımın daha fazla desteklenemeyeceğini ifade eden Jahr'a göre, biyopsişikten biyoetiğe sadece bir adım vardır. Tüm yaşam biçimlerine karşı ahlâkî yükümlülüklerin üstlenilmesi anlamına gelen biyoetik aslında Jahr'a göre modern zamanların bir keşfi de değildir.²⁸ Görüldüğü gibi sorumlu olduğumuz varlık olarak sadece insanın anlaşılması gerektiği üzerinde ısrarla duran Jahr, hayvanlara ve bitkilere karşı sorumluluklarımızdan bahsederek biyoetiğin daha geniş bir konu yelpazesine sahip olması gerektiğine vurgu yapmıştır.

Jahr'ın bu makalesi birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalardan bir tanesi İlhan İlkılıç, Hakan Ertin ve Rainer Brömer tarafından Jahr'ın görüşleri ile İslam düşüncesi mukayese edilerek kaleme alınan makeledir. Yazarlara göre diğer monoteist dinlerde olduğu gibi İslâm düşüncesinde de insan merkezli (antroposentrizm) bir yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Bu yaklaşım insanın diğer canlılar arasında üstün bir konumda olduğunu varsaymaktadır. Jahr'ın ifade ettiği tüm canlıların bizâtihi gaye olup saygı gösterilmesi gerektiğine dair düşünce bazı zorlukları beraberinde getirir. Nitekim yazarlara göre Kant'ın vaz ettiği şekilde gaye kelimesi anlaşılırsa o zaman hayvanların herhangi bir şekilde araçsallaştırılması ve insanların kendi yaşamlarını kolaylaştırmak veya hayatlarını idame etmek için hayvanları yemesi doğru olmayacaktır.²⁹

Jahr, biyoetiğe yüklediği anlamın bir örneği olarak bir başka yazısında "ölüm ve hayvanlar" konusunu işlemiştir. Bu başlıkta Jahr, öldürmeyi yasaklayan "beşinci emir" ile hayvanların öldürülmesi konusunda doğrudan bir irtibat kurmaktadır. Jahr'a göre bu emir sadece insanların öldürülmesini değil aynı zamanda hayvanların öldürülmesini de yasaklamaktadır. Çünkü Jahr'ın

²⁶ Jahr'ın yazılarının içeriği hakkında yukarıda yer alan değerlendirmeler İngilizce tercümeleri incelenerek yapılmıştır.

²⁷ Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, 7-21.

²⁸ Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, 23-28.

²⁹ İlkılıç-Ertin- Brömer, "Fritz Jahr's term bioethics- an evaluation from the perspective of Islamic tradition", 76.

düşüncesinde hayvanlar, insanların bu dünyadaki komşularıdır. Bu nedenle insanlar, hayvanlar ile iyi geçinmeli ve onları korumalıdır. Hayvanların tam anlamıyla korunması ise ancak doğanın anlaşılması ile mümkündür. Nitekim Jahr'a göre bu gerçeği modern bilim kabul etmek zorunda kalmıştır.³⁰

Jahr'a göre ahlâkî görevlerden söz edildiğinde çoğunlukla insanların başkalarına karşı sorumlulukları düşünülür ancak ahlâkî sorumluluklar öncelikle kişinin kendisine karşı sorumlulukları içerir. Bir kimsenin kendisine karşı sorumluluklarının başında ise "beşinci emirde" ifade edildiği üzere öldürmeme emri gelir. Bu emir genellikle başka bir cana kıyılmaması veya başkasının bedenine herhangi bir zararın verilmemesi şeklinde anlaşılmasına rağmen Jahr'a göre bu emir öncelikle kişinin kendisine karşı görevini bildirmektedir. Bu görev de can güvenliğini tehdit edecek her türlü eylemden kaçınmasıdır.³¹ Bir başka deyişle bir kimse başkasının hayatına son verme hakkı olmadığı gibi kendi hayatına da son verme hakkına sahip değildir.

Jahr'ın bu görüşleri fıkhîteki ismet anlayışı ile benzerlik göstermektedir. İslâm'da haksız bir şekilde cana kıymanın haramlığı sadece başkalarına değil, kişinin kendisine karşı da uygulanan bir prensiptir. Bu nedenle bir kimsenin kendi canına kıyması kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Ayrıca fukahaya göre "öldürülmeye rıza" meselesinde söz konusu olan rızanın veya iznin geçerli olamayacağı açıktır. Çünkü bir kimsenin verdiği iznin geçerli sayılabilmesi için o eylemi yapmaya öncelikle kendisinin salahiyetinin bulunması gerekir. Kişi, kendisinin yapabildiği bir eylemi başkasının yapmasına izin verebilir veya bu hakkını devredebilir ancak kendisinin yetki dâhilinde olmadığı bir alan konusunda verdiği izin veya rızanın herhangi bir anlamı yoktur. Bu nedenle ölme hakkının başkasına devredilmesi veya bu konuda izin vermesi mümkün değildir. Nitekim Serahsî'nin de belirttiği gibi öldürülmeye dair verilen iznin geçerli olmamasının nedeni bu işi kendisinin yapmasına salahiyetinin bulunmamasıdır.³² Ayrıca İslâm âlimlerine göre herhangi bir tasarrufun geçerli olabilmesi için bu tasarrufun muhteva yönünden hukuka aykırı olmaması gerekir. İslâm düşüncesinde ölme hakkı tanınmadığından böyle bir tasarruf hukuka aykırı bir tasarruf olacaktır.

Diğer yazılarında ise Jahr, Hz. İsa ve pazar günü gibi Hristiyanlık ile alakalı meseleleri doğrudan ele alır. 1925'ten itibaren Kilise içinde etkin bir isim haline gelen Jahr'ın yazılarında dinî meseleler üzerine odaklanması şaşırtıcı değildir. Sevgi ve merhamet temelli bir davranış modelini benimseyen Jahr, Hz. İsa ile olan ilişkilerde de sevginin belirleyici bir rolünün olduğuna inanmaktadır.³³ Jahr'ın Hristiyanlık ile alakalı yazılarının bazıları biyoetik ile doğrudan irtibatlı olmasa

³⁰ Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, 29-40.

³¹ Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, 77-84.

³² Serahsî, Şemsüleimme Ebü Sehl Ebü Bekir Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1403/1982-83) XXVI/155. Ayrıca bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Tuba Erkoç Baydar, *Bu Can Kimin? Ötanazi, Ölme Hakkı ve Tedavinin Reddine Müslümanca Bakış*, (İstanbul: İz yayınları, 2011); Tuba Erkoç Baydar, "Ölme Hakkı: Fritz Jahr ve İslam Hukuku Açısından Mukayeseli Bir Yaklaşım". *Darulfunun İlahiyat* 29/2 (Aralık 2018): 269-286. <https://dx.doi.org/10.26650/di.2018.29.2.0035>

³³ Jahr, *Essays in Bioethics 1924-1948*, 101-120.

da Jahr'ın görüşlerini ve yaklaşımını sunması açısından önemlidir. Bu nedenle bu yazılarının incelenmesi bütüncül bir bakış için gereklidir.

Sonuç

Tıp ve biyoloji gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkan sorunlara cevap bulmaya çalışan biyoetik, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan durumların değerlerle irtibatını sorgulayan yeni bir akademik disiplindir. Gen teknolojisi, ilaç sanayi, klonlama, doğum, ölüm, ötanazi, insan deneyleri, hayvan deneyleri, organ nakli, intihara yardım, yapay zekâ, öjeni, yapay üreme, taşıyıcı annelik, kürtaj gibi çok çeşitli ilgi alanına sahip olan biyoetiğin son dönemlerde gittikçe artan bir şekilde teveccühe mazhar olduğu görülür.

Son dönemlerde biyoetik tarihinin en önemli keşfi Fritz Jahr'ın biyoetik teriminin mucidi olduğunun ortaya çıkmasıdır. Almanya'nın Halle şehrinde 1895 yılında doğan, Protestan bir ailede büyüyen ve eğitimini de Protestanlığın etkili olduğu okullarda sürdüren Jahr, eğitimci olmasının yanında kilisede de aktif bir rol üstlenmiştir. 1927 tarihinde, Fritz Jahr, etkili Alman bilim dergisi Kosmos'ta "Biyo-Etik" başlıklı bir makale yayınlamış ve Kant'ın ahlaka dair görüşlerini tüm yaşam biçimlerine genişleterek "biyoetik" adını verdiği bir düşünce biçimi önermiştir.

Jahr biyoetik terimini, insanın hem insanlara hem de insan dışındaki bütün canlılara karşı nasıl davranması gerektiğini içeren akademik bir disiplin, ahlâkî bir ilke veya erdem olarak nitelendirir. Jahr'ın, insan ve hayvan benzerliğinden hareketle psikolojinin kendisini sadece insanlarla değil, hayvanlarla da ilgili gördüğünü söyleyerek karşılaştırmalı bir anatomik-zoolojik araştırmanın insan ve hayvan ruhları arasında da mümkün olduğunu savunması önemli bir husustur. Doğadaki ve kültürdeki tüm yaşam ve canlı etkileşimlerini tanıyıp saygı duymak gerektiğini düşünen Jahr'ın, biyoetiğin profesyonel ortamlarda, kamusal alanda ve eğitimde bazı yükümlülükleri üstlenmesi gerektiğine dair tavsiyeleri üzerinde durmak gerekir.

Kilise içinde aktif bir rol alarak papaz yardımcılığı ve papazlık görevini üstlenen Jahr'ın dinî hassasiyeti yazılarına da yansımıştır. Nitekim bazı yazılarında Hz. İsa ve pazar günü gibi dinî meseleleri doğrudan ele aldığı görülmektedir. Beşinci emir gibi yazılarında ise dinî bir emirden hareketle biyoetik düşüncenin nasıl temellendirileceği üzerinde durarak dinî konuları dolaylı bir şekilde işlemektedir. Jahr'a göre bütün canlıları kapsayacak bir şekilde biyoetik düşüncenin inşası insanın sorumluluğu altındadır. Bu nedenle Jahr'a göre bu disiplin inşasında konu yelpazesi sadece insan ile sınırlandırılmamalıdır.

Finansman / Funding:

This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest:

The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Aşar, Haluk. "İnsan-Merkezcilik Canlı-Merkezcilik İkileminde Biyoetik", *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 4/2 (2017), 74. <https://doi.org/10.5505/tjob.2017.07078>
- Erkoç Baydar, Tuba. "Ölme Hakkı: Fritz Jahr ve İslam Hukuku Açısından Mukayeseli Bir Yaklaşım". *Darulfunun İlahiyat* 29/2 (Aralık 2018): 269-286. <https://dx.doi.org/10.26650/di.2018.29.2.0035>
- Erkoç Baydar, Tuba. *Bu Can Kimin: Ötanazi Ölme Hakkı ve Tedavinin Reddine Müslümanca Bakış*, İstanbul: İz yayınları, 2021.
- Goldim, José Roberto. "Revisiting the Beginning of Bioethics: The Contribution of Fritz Jahr (1927)." *Perspectives in Biology and Medicine*, 52/3 (2009), 377-380. doi:10.1353/pbm.0.0094.
- İlkılıç, İlhan- Ertin, Hakan- Brömer, Rainer. "Fritz Jahr's term bioethics- an evaluation from the perspective of Islamic tradition", *1926 – 2016 Fritz Jahr's Bioethics Aglobal Discourse*, ed. Muzur, Amir- Sass, Hans Martin, Zürich-Wien: LIT Verlag GmbH & Co. KG, 2017.
- Jahr, Fritz. *Essays in Bioethics 1924-1948*, Irene M. Milller ve Hans Martin Sass ed. Zuerich: LIT, 2013.
- May, Arnd. "Bibliography of Fritz JAHR (1895-1953)". In FRITZ JAHR (1895-1953). From the origin of Bioethics to integrative Bioethics, ed. Hans-Martin Sass and Christian Byk. Paris: MA Editions - ESCA, 2016, 289-298.
- Muzur, Amir - Iva Rinčić. *Fritz Jahr: on how he had discovered bioethics and how bioethicists have discovered him*, Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics: the Future of Integrative Bioethic, Amir Muzur and Hans-Martin Sass ed. Münster: LIT, 2012.
- Muzur, Amir- Rincic, Iva. "Fritz Jahr (1895-1953): a life story of the "inventor" of bioethics and a tentative reconstruction of the chronology of the discovery of his work", *Jahr* 2/4 (Ekim 2011), 385-394.
- Muzur, Amir- Sass, Hans Martin (ed.). *Fritz Jahr's Bioethics: A Global Discourse*. Zürich-Wien: LIT Verlag GmbH & Co. KG, 2017.
- Potter, Van Rensselaer. *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*, Michigan State Üniversitesi Yayınları, 1988.
- Rinčić, Iva- Muzur, Amir. "Fritz Jahr: The Invention of Bioethics and Beyond". *Perspectives in Biology and Medicine*, 54/4 (Sonbahar 2011), 550-556. <https://doi.org/10.1353/pbm.2011.0045>
- Sass, Hans Martin. "Bioethics and Biopolitics in Cultivating Bios and Biotopes".*Darulfunun İlahiyat* 29/2 (Aralık 2018): 167-180 .
- Sass, Hans Martin. "Asian and European roots of bioethics: Fritz Jahr's 1927 definition and vision of bioethics", *Asian Bioethics Review* 1/ 3 (2009): 185-197.
- Sass, Hans Martin. "Cultural dimensions of Bios and Bioethics", *Journal of Health and Culture* 1/1 (2016): 26-37.
- Sass, Hans Martin. "Fritz Jahr's 1927 Concept of Bioethics". *Kennedy Institute of Ethics Dergisi*, 17/4 (Aralık 2007), 279-295. <https://doi.org/10.1353/ken.2008.0006>
- Serahsî, Şemsüleimme Ebû Sehl Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1403/1982-83.

Elektronik Kaynaklar

Britannica, "Halle", <https://www.britannica.com/place/Halle> (Erişim 1 Aralık 2021).

